

Vyjádření ke kritice obsažené v článku „Diskurz spravedlnosti mezi aktivismem a vědou“

Již z prvního odstavce kritiky našeho článku z pera autorek Uhde, Haškové, Maříkové a Křížkové je zřejmé, že se v mnoha ohledech jedná o nedorozumění. Tam, kde důsledně hovoříme o mediální komunikaci,¹ autorky stejně systematicky hovoří o diskurzu. Od počátku tak ignorují problém, který naše stať řeší: potřebu empirického studia diskurzního formativního působení, které se dle Foucaulta projevuje v rozmístění objektů, modalit vyprávění, pojmů a výběru tematiky. Ve stati nám tedy rozhodně nejde o „popis feministického, lidskoprávního a odborářského diskurzu a jejich role pro nastolování spravedlnostních nároků v české společnosti“, a dokonce ani nevycházíme „z předpokladu, že diskurz spravedlnosti (...) je formován zejména aktivistickými organizacemi“, jak se domnívají autorky [Uhde et al. 2006: 1014]. Prošetřujeme, spíše než ověřujeme hypotézu, že mediální komunikace všech vybraných aktivistických organizací je formována *diskurzem spravedlnosti*.²

K nedorozumění dále přispěla skutečnost, že autorky nepřijaly naši pracovní definici aktivistických organizací – pro nás to jsou organizace, které publikováním textů vstupují do veřejného prostoru, aby prosadily své cíle. Definice studovaných organizací sloužila jen ke specifikaci spravedlnostní relevance jejich mediální komunikace. Tato relevance nám pak na získaných korpusech umožnila zkoumat předpokládané formativní působení diskurzu spravedlnosti. Autorky by namísto našeho vymezení daly přednost pojmu N. Fraserové *opoziční veřejnost*.³ Záměna termínu – i kdybychom na návrh autorek přistoupili – by proto významně nepoznamenala obsah statě.

Vinou nedorozumění je nepřesně popsán řešený problém – „Autoři a autorka (...) si kladou za cíl pomocí kvantitativní textové analýzy na internetu publikovaných textů, založené na měření frekvence jednotlivých *předem definovaných* slov a slovních spojení vyjádřených v jejich vzdálenostech, odhalit formativní působení a strukturní souvislosti těchto výpovědí“ [ibid.: 1013; kurzíva přidána]. Vzájemné vzdálenosti nebyly zjišťovány pro předem určená slova, ale důsledně pro třicet v jednotlivých korpusech nalezených nejfrekventovanějších významových slov, a naším cílem nebylo zjistit formativní působení výpovědi, nýbrž přítomnost formativního působení diskurzu *na* výpovědi.

¹ S výjimkou mezititulku „Zázemí“ a „bojiště“ v aktivistickém diskurzu“, kam se nám vloudila stejná chyba, a tím jsme mohli částečně zavdat důvod ke zmíněnému nedorozumění. Správně měl titulky znít: „Zázemí“ a „bojiště“ v aktivistické mediální komunikaci“.

² „Nedílnou součástí této perspektivy je hypotetický předpoklad, že vyprávění o spravedlnosti i nespravedlnosti (dále jen ne/spravedlnosti) je formované specifickým *diskurzem spravedlnosti*.“ [Hájek, Kabele, Vojtíšková 2006: 270; kurzíva v originále]

³ Jedná se o pojem kritické teorie, který jsme neznali. I kdybychom ho znali, asi bychom váhali s jeho užitím, protože implicitně zahrnuje – jak je patrné z názvu autorkami citovaného článku „Rethinking the Public Sphere. A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy“ – další předpoklady o sociální skutečnosti, které s naším textem nesouvisejí.

V souvislosti s výše popisovanými nedorozuměními chceme zdůraznit, že celá řada interpretací našich výsledků, které nám jsou připisovány, z textu podle našeho názoru nevyplývá ani neodpovídá našim postojům. Jedná se o tvrzení, že:

- odmítáme feministické teorie a potažmo genderové studie jako plnohodnotné vědecké přístupy a disciplíny;
- vyčleňujeme genderově senzitivní výzkum z vědy;
- v případě feministické mediální komunikace trváme na vnitřně homogenním diskurzním poli zjednodušeném na vztahy mezi muži a ženami;
- stavíme vědu implicitně do kontrastu k občanským organizacím a hnutím;
- si neuvědomujeme, že lidé z akademické obce mohou publikovat (a také publikují) jednak v rámci odborných vědeckých časopisů (a dalších publikací) a jednak v rámci periodik (a dalších publikací), které stojí vně vědecké produkce.

Hlavní námitka autorek spočívá v tvrzení, že korpus feministické mediální komunikace se stal z důvodu výrazného zastoupení akademických textů specifickým a nesrovnatelným s ostatními dvěma korpusy. Tato námitka podle našeho názoru postrádá opodstatnění a navíc svědčí o tom, že si autorky nedaly tu práci, aby se podívaly na zdroje ostatních korpusů, uvedené v textu. Tak by totiž zjistily, že odborné texty jsou zastoupeny ve všech korpusech, nikoli jen ve feministickém. Jak uvádíme, odborářský korpus tvoří z jedné třetiny publikace *Pohledy – revue pro politiku, ekonomii, sociologii a historii*, která obsahuje výhradně odborné texty. Nemalá část lidskoprávního korpusu sestává z expertních zpráv a dokumentů, včetně jedné diplomové práce. Nikoli záměrně (avšak vědomě) jsme zařadili do korpusu i produkci z oddělení SOÚ. A to z toho důvodu, že pro účely sestavení textového korpusu byla dostatečně rozsáhlá a zároveň se domníváme, že je jí vlastní zájem o rovné (tj. spravedlivé) postavení mužů a žen. Důležitá rovněž byla skutečnost, že takto sestavený textový korpus byl srovnatelně rozsáhlý s ostatními dvěma studovanými oblastmi. Žádné z autorkami doporučovaných feministických internetových publikačních míst nedisponovalo v létě minulého roku stažitelnými texty v podobném rozsahu (více než 500 000 znaků).

Výběr organizací nás nutil ke kompromisům, nicméně při zvoleném designu výzkumu nemohlo být naším cílem nalezení devíti typově srovnatelných organizací, naopak museli jsme zabezpečit určitou typovou heterogenitu. Tato různorodost měla zajišťovat, že zjištěná výpovědní struktura není spjatá s jedním opakovaným typem organizace, ale vyjadřuje formativní působení společného diskurzního pole.

Autorky v kritice našich zjištění odvozených ze zobrazení výpovědních prostorů technikou mnohorozměrného škálování (MDS) poukazují de facto na obecné interpretační problémy spojené s užíváním MDS. Jsme přesvědčeni, že jsme ve své stati tato omezení nijak nezakrývali (pojednali jsme o nich rozsáhle na s. 278–280 textu [Hájek, Kabele, Vojtíšková 2006]). Vytýkají nám, že k rozdělení výpovědního prostoru na zázemí a bojiště je potřeba „jisté imaginace“, lze ho rozdělit i jinak a ve výsledku působí nahodile. Ano, to je pravda; avšak většina interpretací výsledků předpokládá představivost, stejně jako existenci alternativních možností. Autorky jistě mají plné právo v tak neurčité situaci interpretaci nepřijmout. Nepřijetím interpretace se však problém empirického studia diskurzního formativního působení

ze světa neodstraní. V případě pochybností – a ty v zásadě sdílíme s autorkami – nám připadá produktivnějším postupem další ověřování nosnosti užití textové analýzy. Konkrétně v našem případě lze „robustnost“ námi zvažované strukturace „Zázemí“ versus „bojiště“ vystavit celé řadě dalších zkoušek. Studována může být mediální komunikace jiných aktivistických organizací,⁴ mohli bychom asi také zvětšovat heterogenitu výběru, větší např. anglické korpusy by zase dovolovaly zahrnout do zpracování širší rejstřík dílčích analýz.

Proč považujeme empirické studium formativního vlivu diskurzu za důležité? Dnešní situace v diskurzivní analýze připomíná situaci v šedesátých a sedmdesátých letech v oblasti statistické analýzy dat získávaných z dotazníků, kdy všichni využívali známé statistické testy přejímané z psychologie a přírodních věd a nikdo přitom prakticky nezkoumal, zda jsou splněny předpoklady umožňující jejich užití (zejména ty, které se týkaly jejich pravděpodobnostního rozložení). Podobně jsou dnes diskurzy analyzovány nejrůznějšími metodami – autorky doporučují kritickou diskurzivní analýzu –, aniž je jisté, zda se jedná skutečně o diskurz, tj. zda studované vypovídání podléhá formativnímu působení jednoho a téhož diskurzivního pole. Měkké praktické nároky na statistickou analýzu vedly ke statistickému konstruktivismu: vhodnou manipulací se dalo prakticky vždy dospět k nějakým žádaným výsledkům. Obdobné nebezpečí „diskurzivně analytického konstruktivismu“ hrozí i při studiu diskurzů.

Martin Hájek, Jirí Kabele, Kateřina Vojtíšková*

Literatura

- Hájek, M., J. Kabele, K. Vojtíšková. 2006. „Zázemí a bojiště“ v usilování o spravedlnost: textová analýza odborářské, feministické a lidskoprávní mediální komunikace.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 42 (2): 269–290.
- Uhde, Z., H. Hašková, H. Mařková, A. Křížková. 2006. „Diskurs spravedlnosti mezi aktivismem a vědou.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 42 (5): 1013–1018.

⁴ V navazujícím výzkumu jsme „úspěšně“ zahrnuli ještě ekologickou mediální komunikaci.

* Kontaktní adresa: Mgr. Martin Hájek, Ph.D., Institut sociologických studií FSV UK, U Kříže 8, 158 00 Praha 5 – Jinonice, hajek@fsv.cuni.cz.